

УДК 342.7

М. Г. Кантока

аспірант першого року навчання

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

З часу визнання незалежності Україна є членом міжнародної спільноти, що зумовило необхідність дотримуватись міжнародних стандартів в економічних, політичних, соціальних, інформаційних та інших сферах життя. Формування нових цілей і засобів їх досягнення спричинило необхідність удосконалення механізмів регулювання таких відносин. Крім того, формування нових відносин у державі стало причиною появи нових загроз і викликів. Поширення конфліктів і суперечок на міжрегіональному й міждержавному рівнях, поява нових форм міжнародного тероризму та інші негативні фактори вплинули на формування нової політики у сфері інформаційної безпеки.

Інтенсивний розвиток політичних і суспільних відносин усередині України та за її межами викликав необхідність реформування законодавства, яке регулює використання інформації та її безпеку в межах держави. Важливість інформації як складника політики держави, суспільства й окремих громадян у повсякденному житті важко переоцінити. Інформація в будь-якій формі використовується в різних сферах життєдіяльності суспільства, але шляхи її використання не завжди можуть відповідати інтересам суспільства та держави, тому передбачуваним є той факт, що держава намагається нормативно регулювати інформаційні процеси в суспільстві. Наслідком такого регулювання є забезпечення інформаційної безпеки окремими нормативно-правовими актами, які неузгоджені між собою й викликають несистемну розгалуженість законодавства, що, у свою чергу, дає підстави зазначати необхідність невідкладного впровадження більш ефективного регулювання інформаційної безпеки держави через формування необхідної нормативно-правової бази.

Мега дослідження полягає у визначенні особливостей інформаційного простору українського суспільства, його кореляції з міжнародними інститутами та державами щодо регулювання й захисту відповідної сфери.

Протягом багатьох років вивчення проблеми опублікована значна кількість наукових праць і статей, у яких розкриваються питання стосовно різноманітних аспектів інформації. З-поміж них варто назвати праці таких учених-юристів, політологів і фахівців з державного управління, як В. Авер'янов, С. Алексєєв, І. Арістова, Г. Атаманчук, О. Бандурка, Д. Бахрах, І. Бачило, В. Білоус, В. Брижко, В. Вернадський, В. Гавловський, І. Голосніченко, В. Голубєв, В. Гурковський, М. Гуцалюк, О. Дзьобань, Є. Додін, О. Дубас, В. Іноземцев, Р. Калюжний, А. Колодій, В. Колос, В. Копилов, В. Копейчиков, Т. Костецька, О. Кохановська, В. Крисько, С. Кудрявцева, М. Левицька, В. Ліпкан, О. Литвиненко, В. Макаренко, Є. Макаренко, А. Марущак, І. Мащенко, О. Мурашин, Н. Нижник, І. Панова, М. Пендюра, В. Петренко, В. Погорілко, П. Рабінович, Т. Розова, А. Селіванов, О. Скакун, Г. Ситник, А. Фальковський, В. Цимбалюк, І. Чиж, М. Швець, Ю. Шемшученко, О. Юдін, О. Ярмиш, В. Ярочкін та інші.

У працях О. Олійник зазначає, що забезпечення інформаційної безпеки України, безпеки її національних інтересів в інформаційній сфері передбачає пріоритетний розвиток системи нормативно-правового регулювання відносин у цій сфері, протидії загрозам цим інтересам і впорядкування відповідного правотворчого процесу. Це зумовлено, по-перше, тим, що в умовах побудови правової держави та громадянського суспільства діяльність органів державної влади, які несуть основну відповідальність за національну безпеку, повинна регулюватися визначеними правовими нормами, що забезпечують конституційні права і свободи громадян. Правотворчість у цій сфері спрямована на нормативне за-

кріплення цілей протидії загрозам національній безпеці України, засобів і методів їх досягнення, забезпечення погоджувальної політики органів влади. По-друге, інтеграція України в міжнародне співтовариство суттєво розширює можливості закріплення інформаційної безпеки держави за рахунок участі в розвитку норм міжнародного права, створення міжнародної системи забезпечення безпеки інформаційної сфери як світу загалом, так і кожної окремої держави. По-третє, реалізація гарантій прав і свобод громадян, захисту національних інтересів України передбачає суттєве посилення ролі держави в регулюванні відповідних суспільних відносин, наявність відкритої та зрозумілої державної політики в цій сфері [5, с. 132]. Окрім цього, інформаційна революція, глобалізаційні інформаційні процеси, широкий спектр нових негативних інформаційних безпечогенних чинників перетворили інформаційну безпеку на категоричний імператив сучасності як важливіший об'єкт адміністративного права і сферу адміністративно-правового регулювання. Реальністю є те, що адміністративно-правові відносини регулюються окремими законодавчими й нормативними актами, концептуально неузгодженими, які містять декларативні положення та певні колізії, не мають необхідного наукового підґрунтя [6, с. 68].

Це є актуальним питанням, вирішення якого має забезпечити надійність інформаційної безпеки країни. Проте досягти цієї мети можна лише завдяки кропіткій і наполегливій праці щодо вдосконалення механізмів реалізації комплексної програми інформаційної безпеки в Україні. Основою такої програми повинна бути законодавча база, яка включає в себе великий обсяг нормативно-правових актів, що регулюють зазначені відносини.

Законом України «Про інформацію» визначено, що захист інформації – це сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації й належний порядок доступу до неї. При цьому під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [2, ч. 1 ст. 1].

Також були визначені основні напрями державної інформаційної політики, а саме: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості й прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері й входженню України до світового інформаційного простору [2, ч. 1 ст. 3].

Інші нормативно-правові акти, такі як, наприклад, Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», регулюють відносини у сфері захисту інформації в інформаційних телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах [3, ч. 1 Преамбули]. Також можна навести інший приклад – Закон України «Про державну таємницю», який регулює суспільні відносини, пов'язані із зарахуванням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України [4, ч. 1 Преамбули].

Тож наявний масив нормативно-правових актів потребує певного аналізу й узгодження один із одним.

Як зазначає Ю. Максименко, серед шляхів удосконалення нормативно-правового масиву певної сфери правового регулювання особливе місце посідає систематизація як діяльність відповідних органів щодо впорядкування змісту й (чи) форми законодавства, а також приведення його в певну єдину, цілісну та узгоджену систему й забезпечення зручності правозастосування [7].

Із цим погоджується А. Стрельцов, який указує, що правові норми становлять базу забезпечення інформаційної безпеки й визначають ефективність діяльності держави, суспільства та окремих громадян із захисту національних інтересів держави в інформаційній сфері. До складу цієї бази включаються й норми міжнародних договорів, закони, акти Президента, постанови уряду, нормативні акти органів державної влади, які регулюють відносини в цій сфері [8, с. 9–10].

Отже, інформаційна безпека України повністю базується на правових нормах, які регулюють порядок її визначення, формування й захисту. Отже, варто приділити посилену увагу аналізу та вдосконаленню нормативно-правової бази для забезпечення покращення відповідних заходів.

Як відмічає Г. Линник, інформаційна безпека як феномен має дуалістичний характер. З одного боку, вона є складником національної безпеки, а з іншого – частиною всіх інших елементів національної безпеки. Національна безпека як система складається з підсистем, що знаходяться в корелятивному зв'язку між собою, внаслідок чого некоректно відділяти один вид безпеки від іншого або безпеку одного суб'єкта від безпеки інших суб'єктів особливо з урахуванням сучасних процесів глобалізації й сутності безпеки як феномена, коли досить складно визначити межу між внутрішньодержавними та міжнародними проблемами [9, с. 158].

В. Ліпкан указує, у свою чергу, що інформаційна безпека України є органічним складником національної, відтак її розгляд є необхідним для формування базових знань та уявлень про національну безпеку. Нормальна життєдіяльність суспільства визначається рівнем розвитку, якістю функціонування й безпекою інформаційного середовища, а також рівнем і станом нормативно-правового забезпечення зазначених процесів. Інформаційне законодавство спрямоване на закріплення державної інформаційної політики, яка передбачає забезпечення гарантованого рівня національної безпеки в інформаційній сфері, нормального розвитку інформаційних технологій і засобів захисту інформації, виключення монополізму в цій галузі, запобігання розробленню інформаційно-деструктивних технологій впливу на антропогенну популяцію, захист авторських і суміжних прав тощо [10, с. 152].

Варто приділити особливу увагу взаємозв'язку інформаційної безпеки з іншими частинами безпеки держави, однією з яких є національна безпека України. При цьому потрібно пам'ятати, що інформаційна безпека не є замкнутою системою, повинна постійно змінюватись і вдосконалюватись, реагуючи на зміни середовища та негативні фактори.

Г. Линник, наприклад, зосереджує увагу на тому, що для підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки України необхідно здійснити низку магістральних дій: удосконалити адміністративно-деліктне законодавство у сфері інформаційної безпеки України; забезпечити громадський (суспільний) контроль за діяльністю органів державної влади шляхом більш якісного й повного висвітлення їхньої діяльності в засобах масової інформації, а також надати можливості безкоштовного доступу громадян до інформації й отримання правової допомоги в роз'ясненні змісту конкретних норм права; проводити безкоштовні курси для громадян з оволодіння навичками користування інформаційними технологіями; створити спеціалізовану службу, основним завданням якої була б координація дій державних і недержавних інституцій у сфері забезпечення інформаційної безпеки України, а

також чітко визначити їхні завдання, функції, повноваження в цій сфері [9, с. 160].

Можна констатувати, що збільшення вільного доступу громадян до інформації щодо роботи й функціонування відповідних державних служб та установ є запорукою підвищення інформаційної безпеки країни. Однак такий процес повинен бути контрольованим і цілком передбаченим нормативно-правовими актами, щоб громадський контроль не перейшов у площину всездозволеності, що може поставити під загрозу інформаційну безпеку не лише країни, а й усієї держави.

В. Цимбалюк та А. Бабінська акцентують увагу на тому, що аспект інформаційної безпеки в умовах глобалізації інформаційного простору ставить завданням вироблення теоретико-правових, методологічних, концептуальних, доктринальних, стратегічних, тактичних та оперативних правових засобів, здатних урегулювати суспільні інформаційні відносини, що здійснюються у взаємозв'язку з міжнародними правовими процесами гармонізації законодавства про інформаційну безпеку як підгалузь законодавства про інформацію [11].

Із цим погоджується Н. Мороз, який також указує, що в Україні впродовж останніх років напрацьовано низку законодавчих актів, які регулюють відносини, що виникають в інформаційній сфері, зокрема щодо забезпечення інформаційної безпеки держави. Однак доводиться констатувати, що в сучасних умовах розвитку суспільства інформаційне законодавство потребує якісних змін. За всієї його розгалуженості воно залишається суперечливим, належним чином не систематизованим і не кодифікованим. Вельми необхідне розроблення національної правової бази, її гармонізації з міжнародними інституціями, тобто приведення відносин у сфері інформації у відповідність до міжнародних стандартів сприятиме зміцненню інформаційної безпеки України та підвищенню її міжнародного авторитету як демократичної і правової держави [12].

Ю. Максименко, виділяє низку проблем нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України:

- наявність численних нормативно-правових актів із регулювання інформаційних правовідносин із різною юридичною силою, що регулюють суспільні відносини у сфері інформаційної безпеки України;
- розпорошеність у нормативно-правових актах різної юридичної сили окремих аспектів інформаційної безпеки України;
- неузгодженість чи відсутність нормативно-правових актів;
- неоднозначність закріплених дефініцій чи взагалі їх відсутність, навіть базових;
- наявність значного масиву декларативних положень без указівок на шляхи їх реалізації;
- наявність численних бланкетних чи відсильних норм права, значної кількості абстрактних, суб'єктивних понять, що потребують офіційного тлумачення або чіткого визначення [7, с. 1–2].

Україні в частині міжнародного співтовариства, у питаннях впровадження та вдосконалення інформаційної безпеки потрібно керуватись не тільки національним законодавством, а й насамперед міжнародними правовими нормами в цій сфері. До того ж Україна під час затвердження Конституції зобов'язалась приймати й виконувати міжнародні правові норми в межах, що не порушують національні інтереси [1, ст. 9]. Крім того, взаємодія з міжнародною спільнотою в межах інформаційної безпеки, як показує практика останніх років, є запорукою захисту інтересів держави в межах як інформаційної безпеки, так і безпеки держави загалом. Тому співробітництво з іноземними партнерами з метою покращення взаємозв'язків і посилення інформаційної безпеки має продовжуватись й поглиблюватись.

Отже, на основі викладеного вище можемо зробити такі висновки:

1. В Україні існує певна кількість нормативно-правових актів, які регулюють відносини щодо визначення та функції

онування системи інформаційної безпеки країни. Тож варто провести ретельніші наукові дослідження щодо доцільності й необхідності систематизації таких нормативно-правових актів. Це має забезпечити уніфіковане застосування нормативно-правових норм і дати змогу зменшити суперечливі ситуації в їх застосуванні або уникнути їх.

2. Саме кодифікація вирішить такі проблеми нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України, як розпороченість, неузгодженість чи неоднозначність нормативно-правових актів у цій сфері.

3. Інформаційна безпека України є частиною національної системи безпеки й не може розглядатись окремо від неї. Отже, під час формування стратегії та процесів її функціонування доцільно виходити з параметрів і завдань національної безпеки, щоб визначити пріоритетні напрями й умови досягнення відповідних показників її ефективності.

4. Лібералізація доступу суспільства до інформації не має на меті погіршення умов інформаційної безпеки. Навпаки, вільний доступ громадянського суспільства до інформації покликаний забезпечити додаткову інформаційну безпеку держави через громадський контроль, який, до речі, є постійним за своєю сутністю й не потребує додаткових фінансових вкладень.

5. Варто вдосконалити та покращувати механізми співпраці з міжнародними партнерами й організаціями у сфері інформаційної безпеки. Такий підхід принесе не тільки нові знання та навички, а й дасть змогу оперативно й надійно використовувати міжнародні механізми захисту інформаційної безпеки держави.

6. Потрібно розробити та впровадити в навчальних закладах, підприємствах, установах та організаціях спеціальні державні програми для оволодіння навичками користування інформаційними технологіями, щоб під час використання інформації запобігти виникненню конфліктних ситуацій між інтересами суспільства, держави чи окремих громадян. Окремо забезпечити координацію дій державних і недержавних інституцій у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ (зі змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – С. 650.
3. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 р. № 80/94-ВР (зі змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – С. 286.
4. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-ХІІ (зі змін. та доп.) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – С. 93.
5. Олійник О.В. Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні / О.В. Олійник // Право і суспільство. – № 3. – 2012. – С. 132–137.
6. Олійник О.В. Адміністративно-правові засади інформаційної безпеки / О.В. Олійник // Європейські перспективи. – 2012. – № 4. – Ч. 1. – С. 65–68.
7. Максименко Ю.Є. Удосконалення нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції / Ю.Є. Максименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VKhnuvs/2006_34/34/7.pdf.
8. Стрельцов А.А. Обеспечение информационной безопасности России. Теоретические и методологические основы /

А.А. Стрельцов ; под ред. В.А. Садовниченко и В.П. Шерстюка. – М., 2002. – 289 с.

9. Линник Г.М. Административно-правовое регулирование информационной безопасности Украины : дис. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07 / Г.М. Линник. – К., 2011. – 178 с.

10. Ліпкан В.А. Національна безпека України : [навч. посіб.] / В.А. Ліпкан. – 2-ге вид. – К., 2009. – 194 с.

11. Цимбалюк В.С. Правове регулювання інформаційної безпеки в Україні: проблеми теорії та практики / В.С. Цимбалюк, А.В. Бабінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/284-pravove-rehulyuvannya-informatsynoyi-bezpeky-v-ukrayini-problemy-teoriyi-ta-praktyky-tymbaliuk-v-s-babynska-a-v>.

12. Мороз Н.С. Законодавче регулювання інформаційної сфери як основа забезпечення інформаційної безпеки держави / Н.С. Мороз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://science.lp.edu.ua/sites/default/files/Papers/moroz_0.pdf.

Анотація

Кантока М. Г. Правове регулювання інформаційної безпеки держави та громадянське суспільство. – Стаття.

У статті розглядаються актуальні питання формування й впровадження інформаційної безпеки в Україні. Зосереджується увага на необхідності вдосконалити механізми нормативно-правового забезпечення зазначеної функції. Також варто звернути увагу на збільшення доступу громадянського суспільства до інформації, щоб забезпечити додатковий контроль над безпекою країни. Співпраця з міжнародними організаціями та інституціями в межах інформаційної безпеки має також бути пріоритетом для забезпечення розвитку й удосконалення механізмів захисту.

Ключові слова: інформаційна безпека, громадянське суспільство, міжнародне співробітництво, вдосконалення захисту.

Аннотация

Кантока Н. Г. Правовое регулирование информационной безопасности государства и гражданское общество. – Статья.

В статье рассматриваются актуальные вопросы формирования и внедрения информационной безопасности в Украине. Акцентируется внимание на необходимости усовершенствовать механизмы нормативно-правового обеспечения указанной функции. Также следует отметить увеличение доступа гражданского общества к информации, чтобы обеспечить дополнительный контроль над безопасностью страны. Сотрудничество с международными организациями и институтами в рамках информационной безопасности должно также быть приоритетом для обеспечения развития и совершенствования механизмов защиты.

Ключевые слова: информационная безопасность, гражданское общество, международное сотрудничество, совершенствование защиты.

Summary

Kantoka M. H. State information security law regulation and civil society. – Article.

The article deals with topical issues of the formation and implementation of information security in Ukraine. It focuses on the need to improve mechanisms for regulatory support this function. It is necessary also pay attention to the increase in civil society access to information in order to provide additional control over the security of the country. Cooperation with international organizations and institutions within the framework of information security should be a priority to ensure the development and improvement of the protection mechanisms.

Key words: information security, civil society, international cooperation, improved protection.